



## דף הרחבות – מטרות החינוך

1. כבר הזכרנו שאחת ההנחות הנפוצות ביותר (...) היא ההנחה, שימיה כימות עולם, שהחינוך בעיקרו הוא העיצוב בבני אדם. שיש היתר שלא ידוע מי התירו, לקחת בני אדם ולכוונם לעבר מילוי ציפיות מוכנות בשבילם, ולקראת הגשמת נורמות מוכנות להם. ושראיית האדם כחומר ביד המחנך נראית כראייה נסבלת, ושהבנת מעשה החינוך כמילוי איזו הזמנת טופס אדם מומלך, ואופן התנהגות רצוי, היא גם הבנה אפשרית וגם מקובלת. מניחים בפשטות שמותר לעצב בבני אדם ושגם אפשר, ושיכול אדם אחד לקחת אדם אחר ולקום עליו ולהתחיל לעצבו, וביחוד אם היה הלה רך וקטן, ולא להרפות ממנו עד אם ייצא וצורתו קרובה ככל האפשר לטופס האדם שעלה על דעת המעצב, או שולחיו. האם זה נשמע כאבסורד? כרעיון עיוועים לא יאומן? כסיפור מימי החושך? לא ולא. הרי זו עדיין בשורת החינוך הגדולה, ותפארת תקוותה בכל מקום ומקום. גם כעת כאן.

(ס' יזהר, קריאה לחינוך, עמ' 21)

2. וכשנאמרה תיבה זו על חנוך הבנים, אז הכוונה היא לגדל ולפתח את טבעו והכשרתו של הילד שנמצאה בו כמדה קטנה או בכח ובהעלם לבד, ולגלותה. וכיון שאיש השראלי עוד בילדותו רוח ה' נשמת שדי טמונה וגנוזה בו, צריכים לגדל ולהנך אותו להוציאה לגלותה ולהפריחה (...). בתורתו מעצמו יחפץ, ומדרכו גם כי יזקין לא יסור (...) ועל זה ציווה שלמה המלך: "חנך לנער" וכו', תחנכו, אל קרבו תחדור, ואת קדושת ישראל אשר בו בהעלם, תגלה, ורק אז "גם כי יזקין לא יסור ממנה".

(האדמו"ר מפיאסצנה<sup>1</sup>, חובת התלמידים, עמ' ח)

3. החינוך המקובל כל כולו מבוסס על חשד, על אי אמון ועל ספק. חשד בטבע האדם, אי אמון ביצירי וספק בכוחו לשלוט במצבים מפתים וביכולתו או ברצונו להתגבר לצד הטוב. לחנך, לפיכך, זה לא לסמוך על הטבע. ובוודאי שלא על טבעו ההפכףך והמקרי של כל פרט ופרט — מתוך דאגה, כמובן, לאופיו ולטיבו לכשיהיה אזרח מבוגר. אם תסמוך על הטבע תגדל הלילה חיה, ואם לא תסמוך על הטבע ותתגבר עליו, תוכל להוליד אדם אל הטוב, למרות כל נסיונותיו לחמוק אל היער. שעל כן, לחנך זה להוסיף על הטבע ולרסן את הטבע (...) באופן שהחינוך היה מבקש, אילו יכול, להשתלט על "הטבע הראשון" של האדם ולהטביע מעליו "טבע שני", שיהליף את הראשון ויבוא במקומו משובלל יותר, כלומר, נשלט יותר ויותר בר פיקוח. ואיך "מטביעים" את "הטבע השני" על גבי "הטבע הראשון"? עדיין לא ב"גננות גנטית" אבל כבר ב"גננות דידקטית": על ידי טיפוח קצת מאישיותו ודיכוי השאר.

(ס' יזהר, קריאה לחינוך, עמ' 12-13)

<sup>1</sup> רבי קלונימוס קלמיש שפירא (פולין, 1889-1943) היה אדמו"ר שפעל בפולין בין שתי מלחמות העולם. נודע כהוגה חסידי דגול והתפרסם בזכות חיבוריו החדשניים בתחום החינוך החסידי, בהם "חובת התלמידים". בתקופת הכיבוש הגרמני שהה בגטו ורשה והמשיך לדרוש לקהל חסידי. את דרשותיו העלה על הכתב והן נמצאו לאחר המלחמה והתפרסמו בספר "אש קודש".

4. לשאלה: את מי משרת החינוך? יש שלוש תשובות אפשריות:

א. החינוך משרת את החברה; ב. החינוך משרת את היחיד; ג. החינוך משרת את התרבות.  
כל אחת מן התשובות מובילה לחינוך מסוג אחר ובעל מטרות אחרות.  
חינוך שמשרת את החברה הוא חינוך שרוצה להכשיר את התלמיד למלא את התפקידים החיוניים לקיומה של החברה שבה הוא חי. כדי להתקיים, חברה זקוקה לכך שהכרייה ידעו להיות בנים והורים, ילמדו מקצוע ויוכלו לעבוד ולהתפרנס, וכדומה. החינוך על פי התפיסה הזו מיועד לעצב בוגר שיידע להשתלב בחברה כפי שהיא, ויקבל את הכלים והמיומנויות הדרושים למלא את תפקידיו החברתיים השונים.

חינוך שמשרת את היחיד שואל: מה הילד רוצה? בשיטת החינוך הזו, הילד הוא במרכז. על פי תפיסה זו, מטרת החינוך היא המימוש העצמי של היחיד על נטיותיו והתפתחותיותו. הנחת היסוד של תפיסה זו היא שהאדם טוב מטבעו, ואם ניתן לו את החופש והמרחב להתפתח ולצמוח על פי דרכו, הוא ימומש את טבעו הטוב כאשר יגדל.

חינוך שמשרת את התרבות הוא חינוך שעיקר תפקידו להעביר ללומד את הידע והמסורת התרבותית שהוא משויך אליה. על פי התפיסה הזו, הדבר החשוב ביותר בתהליך החינוכי הוא שהלומד יפנים את הערכים של התרבות ויכיר את הטקסטים המרכזיים שלה.

(מעובד על פי: צבי לם<sup>2</sup>, 'אידיאולוגיות ומחשבת החינוך', בתוך: כל שצריך להיות אדם עמ' 113-121)

5. מאמין אני כי היחיד שעלינו להנכו – יחיד של חברה הוא; כי החברה היא התאגדות אורגאנית של יחידים. אם אנו מעלימים מעיני הילד את הגורם החברתי – שוב לא יישאר לנו אלא הפשטה בלבד; אם אנו מוציאים מתוך החברה את הגורם האינדיבידואלי – שוב לא נשאר לנו אלא להמון נטול-תנועה והסר-חיים.

(ג'ון דיואי<sup>3</sup>, מתוך: תורת החינוך, עורכים: משה כספי וצבי לם. עמ' 9)

6. ראוי יהיה לבהון את הפעולה שבאמצעותה עם הוא עם, שכן פעולה זו (...) היא היסוד האמיתי לחברה (...) "כיצד למצוא את צורת ההתאגדות המגנה והחוסה בכל הכוח המשותף על הגוף ועל הרכוש של כל אחד מהמתאגדים, ושכמסגרתה כל אחד המצטרף לכלל אינו מצוית עם זאת אלא לעצמו ונותר חופשי כבעבר?" זוהי בעיית היסוד שהאמנה החברתית נותנת לה פתרון.

(ז'אן ז'אק רוסו<sup>4</sup>, האמנה החברתית, עמ' 57-58)

<sup>2</sup> פרופ' צבי לם (נולד בפולין ב-1921, נפטר בישראל ב-2004) היה איש חינוך ישראלי, פרופסור לחינוך באוניברסיטה העברית בירושלים.

<sup>3</sup> ג'ון דיואי (ארה"ב, 1859-1952) היה פילוסוף, פסיכולוג, ואיש חינוך אמריקאי, שהגותו השפיעה רבות בארצות הברית ובעולם כולו.

<sup>4</sup> ז'אן ז'אק רוסו (נולד בשווייץ ב-1712, נפטר בצרפת ב-1778) היה פילוסוף, סופר, תאורטיקן פוליטי, מלחין ותאורטיקן של החינוך הצרפתי. רוסו נחשב לפילוסוף החשוב של עידן הנאורות, ורעיונותיו השפיעו על המהפכה הצרפתית, כמו גם על התפתחות התאוריה הסוציאליסטית ועל תנועת הלאומיות. עבודתו החשובה, "האמנה החברתית", שראתה אור ב-1762, הפכה לאחד הספרים המשפיעים בפילוסופיה הפוליטית של תרבות המערב.